

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ КОРЕКЦІЙНОГО
ПЕДАГОГА З БАТЬКАМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ
З СИНДРОМОМ ДАУНА»**

Виконала:

студентка 2 курсу
групи KorOs1-M20z
спеціальності
016 Спеціальна освіта
за освітньо-професійною
програмою Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка)
Сафонова Марія Ігорівна

Керівник:

Дідик Н. М., кандидат
психологічних наук,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Рецензент:

Логвіна О.А.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та
практичної психології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ДИТИНИ З СИНДРОМОМ ДАУНА.....	8
1.1. Психолого-педагогічна характеристика дітей із синдромом Дауна.....	8
1.2. Програми ранньої корекційної допомоги дітям з синдромом Дауна.....	25
1.3. Методики роботи корекційного педагога у роботі з дітьми з синдромом Дауна.....	36
Висновки до розділу 1.....	45
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ РОБОТИ КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА З БАТЬКАМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З СИНДРОМОМ ДАУНА.....	47
2.1. Методика роботи з батьками, які виховують дітей з синдромом Дауна.....	47
2.2. Результати роботи з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна.....	65
Висновки до розділу 2.....	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Сучасний розвиток педагогіки, психології та медицини спонукає до перегляду позицій щодо деяких захворювань, зокрема, до порушень психофізичного розвитку у дітей.

20% важких форм порушень центральної нервової системи пов'язані з генетичними відхиленнями. Сьогодні синдром Дауна є найбільш поширеним з усіх форм хромосомних патологій. За статистикою Світової організації охорони здоров'я, у світі з синдромом Дауна народжується кожне 700-е немовля. Це співвідношення однакове в різних країнах, кліматичних зонах і соціальних верствах населення. Щороку в Україні народжується близько 450 таких дітей.

У представників обох статей порушення трапляється з однаковою частотою. При синдромі Дауна порушення розумового розвитку поєднується із своєрідною зовнішністю. Вперше це генетичне порушення було описано у 1866 р. Джоном Ленгдоном Дауном під назвою «монголізм». Зустрічається це порушення з частотою один випадок на 500–800 новонароджених незалежно від статі [86, с. 4].

Актуальність надання допомоги людям із синдромом Дауна підкреслює створення в Україні та світі відповідних організацій, фондів та проєктів: Всеукраїнська благодійна організація «Даун Синдром», Проєкт «Перспектива 21-3», Європейська асоціація «Даун-синдром» (EDSA), Благодійний фонд «Даунсайд Ап», Благодійний фонд «Інститут раннього втручання» та ін. Люди із синдромом Дауна стають повноцінними членами суспільства, діти можуть ходити до закладів освіти для дітей з типовим розвитком, дорослі знаходять роботу і одружуються [86, с. 4]. Всесвітній день людей із синдромом Дауна (англ. World Down Syndrome Day, WDSD) відзначається 21 березня. AFRT (французька асоціація з дослідження трисомії за 21 хромосомою) була створена 1990 року для підтримки досліджень та інформування про медичні та наукові досягнення в області синдрому Дауна (трисомія 21).

Поряд із популяризацією результатів здебільшого біологічних та клінічних досліджень цього синдрому, останнім часом зросла також і кількість психолого-педагогічних досліджень цієї проблеми. Більшість науковців говорять про недорозвиток пізнавальної діяльності у дітей з синдромом Дауна (А.В. Альохіна, І. В. Гладченко, Р.А. Ковтун, Т. П. Медведева, О. В. Чеботарьова та ін.), статичних і сенсомоторних функцій (Р.Д. Бабенкова, М.Г. Беркетова, П. Лаутеслагер, А.М. Савицький), емоційної сфери (Г.О. Головань, Н.А. Тертична та ін.), соціальної адаптації та компетенції (П.Л. Жиянова, І.М. Михновецька, Л. М. Стадник, Ю.В. Шевченко та ін.), комунікативних здібностей (Р.А. Ковтун, О.П. Мілевська, Н. Нечипоренко, Є. Рудницька, А.М. Савицький), саморегуляції (А.В. Міненко). Науковці наголошують на важливості інклюзивного навчання дітей з синдромом Дауна (С.Ю. Буров, Т. Ф. Кушніренко, Ю.А. Луценко, І. В. Луценко, Ю.М. Найда, А. Г. Обухівська та ін.), індивідуалізації навчання дітей з синдромом Дауна (А.М. Савицький). Сьогодні є ґрунтовне дослідження Ганни Соколової щодо теоретико-методичних засад психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна, О.М. Мозолюк-Коновалова педагогічних умов формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна.

Для оптимальної соціалізації дитини досить значимою є роль сім'ї, де дитина повинна бути не об'єктом педагогічного впливу, а, в першу чергу, активним творцем сімейної історії, приймати активну участь в життєдіяльності сім'ї. Разом з тим, виховання дитини з синдромом Дауна для батьків є досить складним випробуванням. Таке батьківство полягає у зануренні у проблему, постійному піклуванні та допомозі дитині з синдромом Дауна розвиватися та ставати повноцінним членом суспільства. Це емоційно та фізично виснажує батьків, оскільки багато з них не мають уявлення як правильно виховати таку дитину, як надати допомогу та розвивати. Більшість батьків відмовляються від таких дітей ще у пологовому

будинку, часто цьому «сприяють» некваліфіковані лікарі, які говорять про те, що ця дитина «ніколи не зможе стати повноцінною» (80%).

В Україні майже 80% батьків, у яких народжується дитина з синдромом Дауна, відмовляються від дитини ще в пологовому будинку. Тиск громадської думки на батьків, які приймають рішення про долю дитини, є дуже сильним. А думка ця й донині складається із забобонів і помилок. Діти потрапляють у сирітські установи. А без батьківської любові діти із синдромом Дауна справді не розвиваються. Багато хто так і не починає ходити й говорити.

За словами Г. Соколової, емоційне вигорання батьків щільно пов'язується із симптомами їхньої десоціалізації, оскільки вони переживають втрату або свідому відмову від засвоєних цінностей, норм, соціальних ролей тощо [75, с. 62]. В уніфікованому клінічному протоколі первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги (УКПМД) «Синдром Дауна» вказано, що сім'я, яка виховує дитину з синдромом Дауна, потребує психологічної підтримки та застосування реабілітаційних програм [85].

Народження дитини з порушеннями розвитку вимагає виконання батьками певних обов'язків. Тому важливо комплексно вирішувати психолого-педагогічні та медичні проблеми із участю мультидисциплінарної команди фахівців та батьків, коли спільними діями можна підвищити якість життя дітей з порушеннями. Саме тому сьогодні актуальною є проблема роботи корекційного педагога з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна. Важливо таким батькам надати своєчасну психолого-педагогічну підтримку і пояснити їм особливості корекційної та розвивальної роботи з їхніми дітьми. Особливості роботи з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна було описано у дослідженнях: А. Василенко, І. В. Гладченко, Р. Дарлинг, П.Л. Жиянкової, О.В. Косаренко, Н. І. Ліщук, А.В. Міненко, М. Селигман, Г.Б. Соколова, О. В. Чеботарьова та ін. Разом з тим, сьогодні кількість наукових досліджень щодо вивчення цієї проблеми є

недостатнім. Таким чином, недостатня розробленість проблеми та її актуальність зумовили вибір нами теми дослідження «Особливості роботи корекційного педагога з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна».

Мета дослідження – вивчити особливості роботи корекційного педагога з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з метою систематизації, порівняння й узагальнення даних щодо проблеми особливостей роботи корекційного педагога з дітьми з синдромом Дауна.

2. Вивчити особливості роботи корекційного педагога з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна.

3. Експериментально апробувати методи і форми роботи корекційного педагога з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна.

Об'єкт дослідження – зміст роботи корекційного педагога з дитиною з синдромом Дауна.

Предмет дослідження – форми і методи роботи корекційного педагога з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна.

Мета, завдання і предмет дослідження обумовили такий вибір **методів дослідження**: аналіз, узагальнення та систематизація психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; он-лайн методи роботи з батьками (он-лайн марафон, відеоінструкції для батьків, відеозаняття, прями ефіри з батьками).

Теоретична значущість дослідження: дослідження дає можливість систематизувати теоретичні основи особливостей роботи корекційного педагога з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна, що може стати основою для подальших наукових розвідок цієї проблеми.

Практичне значення роботи полягає в тому, що запропоновані форми і методи роботи корекційного педагога з батьками, які виховують дитину з

синдромом Дауна, дають змогу до їх подальшого застосування та методологічної оптимізації роботи з батьками.

Апробація роботи. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на звітній науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2021 році; у II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні соціально-психологічні підходи до збереження психічного здоров'я особистості» (12 жовтня 2021 р., м. Кам'янець-Подільський); у XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (23 квітня 2022 р., м. Кам'янець-Подільський).

Публікації. За результатами дослідження видано 1 наукову статтю.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел (96 найменувань). Основний обсяг роботи складає 92 сторінки.

ВИСНОВКИ

Результати теоретико-експериментального дослідження проблеми особливостей роботи корекційного педагога з батьками, які виховують дітей з синдромом Дауна дало змогу зробити такі висновки:

1. Синдром Дауна є диференційованою формою психічного недорозвитку, яка відрізняється істотним поліморфізмом за клінічною картиною, і за фізичними, психічними, інтелектуальними та емоційними якостями особистості.

Синдром Дауна пов'язаний з генетичними змінами, обумовленими наявністю зайвої хромосоми в людини. У дітей з синдромом Дауна яскраво виражена затримка психічного і фізичного розвитку. Когнітивний розвиток кожної дитини із синдромом Дауна дуже різний..

2. Розробка і впровадження програм раннього втручання є досить значимим у практиці корекційної допомоги дітям з синдромом Дауна, що передбачає втручання у розвиток дитини одразу після народження. Ефективними програмами і методиками для роботи з дітьми з синдромом Дауна є: австралійська програма «Маленькі сходинки» (програма раннього втручання для стимуляції дітей із затримкою розвитку від народження до 4-х річного віку), англійська програма «Батьки як вчителі», голландська методика ТАН–Содерберг (для розвитку мовлення дітей); методика Нумікон (для формування у дітей математичних здібностей). Розроблена для дітей система корекційної допомоги підвищує рівень розвитку усіх показників розвитку у дітей з синдромом Дауна. Важливим також є навчання батьків за програмами корекційної допомоги, що дає можливість батькам надавати своїм дітям практичну підтримку.

3. Для успішної роботи з дітьми з синдромом Дауна важливою є співпраця спеціалістів з батьками дітей, включення сім'ї до різних груп, щоб сприяти виходу батьків з обмеженого кола спілкування. Сім'я має вирішальне значення для успішної соціалізації дитини з синдромом Дауна, батьки є першими вчителями для власних дітей. Важливим у роботі

корекційного педагога є побудова партнерських відносин «педагога – батьки», коли дві сторони розуміють кінцеву мету та співпрацюючи досягають її. Варто ставити досяжні та реальні цілі на основі потенційних можливостей дитини з синдромом Дауна. Основною метою виховання та навчання дітей з синдромом Дауна є їх сімейно-соціальна адаптація. Колектив разом з батьками формує поведінку особливої дитини, готуючи її до подальшого життя.

4. У батьків з появою дитини з синдромом Дауна з'являється симптом втрати ілюзії здорової дитини, на яку вони чекали, що виявляється страхами про дитину та деструктивними психічними станами (депресією, відчаєм, фрустрацією та ін.). «Робота з горем» батьків дитини з синдромом Дауна спрямовується на відокремлення думок від ідеальної дитини та нереалістичних очікувань, щоб діяльність батьків спрямувати на реальну дитину з синдромом Дауна. Технології допомоги батькам проводяться відповідно етапам переживання горя.

Батькам потрібно довести, що важливим є відвідування їх дитиною закладу дошкільної освіти та дитячих колективів в цілому, що сприяє успішній та швидкій адаптації дітей з синдромом Дауна. Вплив закладу дошкільної освіти на розвиток цих дітей порівнюється із впливом програм ранньої педагогічної корекції.

5. Корекційний педагог повинен ознайомити із суттю програм та методик корекційної роботи з дітьми з синдромом Дауна, щоб батьки мали змогу продовжити застосування цих вправ з дітьми у повсякденному житті. Батьки можуть продовжувати в домашніх умовах роботу, яка була розпочата в освітньому закладі, використовуючи такі методи: підписування предметів; застосування слів, що вивчалися в освітньому закладі (лексична тема); повторення днів тижня, місяців, їх порядкових номерів; визначення дня тижня чи місяця відповідно календаря; повторювання пір року та ознак кожної пори року; повторення ТАН-історій; робота з фотоальбомами; екскурсії; фіксація розкладу дня за допомогою піктограм.

Корекційному педагогу важливо створити інформаційну базу з методичними та практичними матеріалами для батьків; відеопоради для батьків таких з напрямів: психологія, корекційна педагогіка, логопедія, нейропсихологія та музична педагогіка; надати інформацію про організації та проєкти, що спрямовані на допомогу дітям з синдромом Дауна та їх батькам.

6. Експериментальна робота з батьками, які виховують дітей з синдромом Дауна, передбачала такі форми роботи он-лайн: он-лайн марафон фізичної активності, марафон читання з подарунками, прямий ефір на тему «Базові ігри для дітей від 1 до 2 років», ефір на тему «Підготовка дитини до школи», відеоінструкції для батьків щодо роботи з дітьми з розвивальними іграми. Також проведена робота з батьками, які виховують дитину з синдромом Дауна, для яких складено програму індивідуальних занять вдома з наступним відеозвітом батьків про виконану роботу.

7. Важливим для надання корекційної допомоги дітям з синдромом Дауна є об'єднання зусиль усіх фахівців: корекційних педагогів, вихователів, психологів, логопедів, лікарів, фізіотерапевтів. Досягати позитивних результатів допоможе злагоджена робота усіх фахівців у тісній співпраці з батьками дітей.

Наше дослідження не вичерпує усіх аспектів вивчення означеної проблеми. Перспективами подальших вивчень є розробка та апробація інноваційних технологій роботи з батьками, які виховують дітей з синдромом Дауна; оптимізація командної роботи з батьками та міжпрофесійної взаємодії усіх спеціалістів у наданні корекційної допомоги дітям з синдромом Дауна; залучення громадських та благодійних організацій для вирішення цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айвазян Е.Б., Одинокова Г.Ю. Связь развития общения у ребенка раннего возраста с синдромом Дауна с характеристиками его семейного окружения. *Актуальные проблемы специальной психологии и коррекционной педагогики: теория и практика*. Казань, Изд-во Казан. Ун-та, 2016. Вып. 10. С. 389-392.
2. Алёхина А. В. Особенности психического развития детей с синдромом Дауна: дис. кандидат психол. наук: 19.00.10. М., 2000. 202 с.
3. Бабенкова Р. Д. Развитие статических функций у детей с болезнью Дауна. *Вопросы обучения и воспитания детей с нарушениями интеллект*. Под ред. М. И. Кузьмицкой. М., 1974. С. 85-97.
4. Базилівська Т. На допомогу Дідусю Морозу : індивідуальне заняття для дитини із синдромом Дауна. *Дошкільне. виховання*. 2020. № 12. С.17–19.
5. Беркетова М. Г. Шляхи організації сенсомоторного розвитку дітей раннього віку з синдромом дауна в процесі ігрової діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2012. Вип. 21. С. 11-16.
6. Благодійний фонд «Даунсайд Ап». URL: <https://downsideup.org>
7. Благодійний фонд «Інститут раннього втручання» URL: <https://ei.kharkov.ua>
8. Блюмина М. Г. Нарушения слуха при болезни Дауна. *Дефектология*. 1987. – № 2. – С. 76-79.
9. Відеопоради для батьків, що виховують дитину з синдромом Дауна. URL: <https://www.facebook.com/downsyndrome.org.ua/photos>
10. Висоцька А. М. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Формування соціальних навичок». URL: <http://www.iitzo.mon.gov.ua>
11. Ворсанова С. Г., Юров Ю. Б., Демидова И. А., Берешева А. К. Хромосомные синдромы, выявляемые в первые годы жизни ребенка; данные

клинических, цитогенетических и молекулярно-цитогенетических исследований. Дефектология. 2001. № 1. С. 9-21.

12. Воспитание малыша в семье от рождения до трех лет: Советы психолога / Е. О. Смирнова, Н. Н. Авдеева, Л. Н. Галигузова, А. О. Дробинская, Т. В. Ермолова, С. Ю. Мещерякова. М. : АРКТИ, 2004. 160 с

13. Всеукраїнська благодійна організація «Даун Синдром» URL: <http://downsyndrome.org.ua/>

14. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.

15. Гаврилова Н. С. Порухення фонетичного боку мовлення у дітей : Монографія Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.

16. Гаврилова Н. С., Верхогляд Г. В. Порівняльна характеристика особливостей недорозвитку фонематичних процесів у першокласників з порушеннями мовлення та у розумово відсталих дітей. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць* / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. II. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2011. С. 25-33.

17. Гаяш О.В. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням : Методичні рекомендації. Ужгород : Інформаційновидавничий центр ЗППО, 2014. 108 с.

18. Двигательное развитие детей раннего возраста с синдромом Дауна
Петер Е.М. Лаутеслагер. М.: Монолит, 2003. 356 с.

19. Демидов А. Ю. Влияние пола на фенотипические особенности болезни Дауна. *Дефектология*. 1972. № 1. С. 33-37.

20. Диагностика отклонений в умственном развитии учащихся / Под ред. Н. М. Стадненко. К.: Освіта, 1991. 96 с.

21. Жиянова П. Л. Семейно-центрированная модель ранней помощи детям с синдромом Дауна : Методическое пособие. М. : Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2014. 248 с.

22. Жиянова П. Л., Поле Е. В. Малыш с синдромом Дауна : Книга для родителей. М.: Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2015. 192 с.
23. Жиянова П. Л., при участии Гимадеевой М. Ф. Социальная адаптация детей раннего возраста с синдромом Дауна: Организация, содержание и методика работы адаптационных групп : Метод. пособие. 2-е изд. М. : Гуманитарный центр Монолит, 2002. 197 с.
24. Забрамная С. Д. Психолого-педагогическая диагностика умственного развития детей : Учеб. для студентов дефектол. фак. педвузов и ун-тов. М. : Просвещение : Владос, 1995. 112 с
25. Заремба В.В., Ліщук Н.І., Морозова Н.В. Програми з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з розумовою відсталістю розвиток мовлення з використанням методики ТАН-Содерберг. Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2015. 106 с.
26. Європейська асоціація «Даун-синдром» (EDSA) URL: <http://www.edsa.eu>
27. Інклюзивне навчання дітей з синдромом Дауна: poradnik для батьків і спеціалістів. Інформаційний буклет / під редакцією Ю. А. Луценка. К.: ТОВ «ГАНЕША Компані», 2013. 44 с
28. Кирилюк І. Діти Сонця: вони готові любити кожного... *Соціальна політика: проблеми, коментарі, відповіді*. 2010. № 5/6. С. 33–35.
29. Кириченко Тетяна "Сонячні діти" у звичайному дитсадку : з досвіду впровадження інклюзивної освіти. *Дошкільне виховання*. 2016. № 8. С. 16-19.
30. Кичка, А. С. Методика навчання дітей з синдромом Дауна за програмою Сью Баклі. *Дитина з особливими потребами. Інклюзивна освіта. Дефектологія. Корекційна робота*. 2016. № 2. С. 8–9.
31. Ковтун Р. А. Особливості розвитку процесів спілкування в дітей 6–11 років з синдромом Дауна. *Вісн. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г.*

С. Сковороди. *Психологія*. 2012. Вип. 43 (1). С. 97–103. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2012_43\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2012_43(1)_16)

32. Ковтун Р. А. Особливості розвитку уявлень про внутрішній та оточуючий світ у дітей 6–11 років із синдромом Дауна. *Теорія і практика сучасної психології*. 2016. № 2. С. 108–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpcp_2016_2_20

33. Ковтун Р. А. Принципи корекційно-розвиваючої роботи з дітьми з особливими освітніми потребами із синдромом Дауна. *Оновлення соціально-психологічної та педагогічної науки на етапі націєтворення Запоріжжя* : КПУ, 2012. С. 181-182.

34. Ковтун Р. А. «Особливості структури психологічного недорозвитку дітей з синдромом Дауна». *Науковий вісник Миколаївського державного університету В. О. Сухомлинського* : Збірник наукових праць за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Т. 2. Вип. 5. Миколаїв : МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2010. С. 154-158.

35. Ковтун Р. А., Програма розвитку комунікативних здібностей дітей з синдромом Дауна. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец 19.00.08. Спеціальна психологія. Одеса, 2011. 19 с.

36. Комплексное развитие детей с синдромом Дауна: групповые и индивидуальные занятия. Методическое пособие. М.: Благотворительный фонд "Даунсайд Ап" при участии Гуманитарного центра "Монолит", 2004. 264 с.

37. Косаренко, О. В. Індивідуальна розвивальна робота з дітьми із синдромом Дауна. *Дитина з особливими потребами. Інклюзивна освіта. Дефектологія. Корекційна робота*. 2020. № 9. С. 4–7.

38. Косаренко, О. В. Рекомендації батькам, педагогічним працівникам з організації навчально-виховного процесу дітей із синдромом Дауна. *Дитина з особливими потребами. Інклюзивна освіта. Дефектологія. Корекційна робота*. 2020. № 9. С. 2–3.

39. Кэтлин М. Фили, Эмили А. Джоунз. Преодоление отклоняющегося поведения у детей с синдромом Дауна: оценка и коррекция с использованием прикладного анализа поведения. Междисциплинарный научно-практический журнал Синдром Дауна 21 век, № (2) 5, 2010. С. 26-33.
40. Лаутеслагер П. Двигательное развитие детей раннего возраста с синдромом Дауна. Проблемы и решения. М.: «Монолит», 2003. 356 с.
41. Маленькі сходишки Програма раннього втручання для дітей із затримкою розвитку Книга 1. Вступ до програми / Мойра Пітерсі та Робін Трелоар. Наукові редактори українського видання: Т.І. Поніманська. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет А.А. Колупаєва Інститут спеціальної педагогіки АПН України. 2006 р., 32 с.
42. Медведева Т. П. Развитие познавательной деятельности детей с синдромом Дауна. Пособие для родителей. М. : Монолит, 2007. 80 с.
43. Медведева Т. П., Панфилова И. А., Поле Е. В. Комплексное развитие с синдромом Дауна: групповые и индивидуальные занятия. М. : Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2004. 200 с
44. Михновецька І.В. Особливості інтерсуб'єктного компонента взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна (за диспозиційним критерієм). *Особлива дитина: навчання та виховання : наукове, навчальне, інформаційне, методичне видання*. 2018. № 3. С. 74-83.
45. Михновецька, І. Структура та зміст програми формування взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна. *Особлива дитина: навчання і виховання : наук., навч., інформ. журн.* – 2019. – № 3. – С. 84–94.
46. Миненко А. В. Действие моей души в работе с детьми с синдромом Дауна и их родителями. *Психодрама и современная психотерапия / за ред. П. П. Горностай. К., 2011. № 1-2. С. 65-72.*
47. Мілевська О. П. До проблеми розвитку комунікативних умінь у молодших дошкільників із синдромом Дауна. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і*

психологія / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. 3. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2011. С. 127-133.

48. Міненко А.В. Вплив батьківської сім'ї на процес формування поведінкової саморегуляції дитини з синдромом Дауна. *Новітні тенденції сучасної педагогіки та психології: Матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (Київ, 7-8 березня 2014 р.)*. К.: Київська наукова організація педагогіки та психології, 2014. С. 93-96.

49. Міненко А. Особливості формування комунікативної функції саморегуляції особистості дітей дошкільного віку з синдромом Дауна. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 4. С. 62-67.

50. Міненко А.В. Ранній психологічний супровід сім'ї, що виховує дитину з синдромом Дауна. *Інформаційний буклет «Перші кроки: розвиток дитини з синдромом Дауна від народження до 3-х років»*. К.: Всеукраїнська благодійна організація «Даун синдром», 2013. С. 2-10.

51. Міненко А.В. Роль батьківської сім'ї у формуванні поведінкової саморегуляції дитини з синдромом Дауна. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*: зб. наук. праць. 2014. Вип. 5, ч.1. С. 140-148.

52. Міненко А.В. Соціально-психологічні фактори родинного виховання дошкільників з синдромом Дауна. *Актуальні проблеми теорії та практики психологічної допомоги: Матеріали VII 185 Харківських міжнародних психологічних Читань, 25-26 лист. 2015 р.* Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. С. 106-108.

53. Міненко А.В. Ставлення батьків як умова формування особистісної саморегуляції дітей з синдромом Дауна. *Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: збірник наукових праць*. 2016. №4 (49). С. 90-96.

54. Міненко А.В. Формування здатності до саморегуляції у дошкільників з синдромом Дауна. Дис. канд. психол. наук 19.00.08 Спеціальна психологія. Київ, 2016. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. 236 с.

55. Міненко А.В. Формування здатності до саморегуляції у дошкільників з синдромом Дауна: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук. Спец.19.00.08 спеціальна психологія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут спеціальної педагогіки. ІСПП НАПН України, 2016. 21 с.

56. Мозолюк-Коновалова О. М. Корекційна спрямованість образотворчої діяльності дошкільників із синдромом Дауна. *Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології* : збірник наукових праць / за ред. Т. В. Сак. К., КАФЕДРА, 2011. Вип. 6. С. 98-103.

57. Мозолюк-Коновалова О. М. Образотворча діяльність як засіб корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2011. грудень № 23. С. 63-68.

58. Мозолюк-Коновалова О. М. Педагогічні умови формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». К., 2014. 20 с.

59. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник. Рівне, 2016. 141 с.

60. Нечипоренко Н. «Діти сонця» можуть багато сказати, але їх треба цього навчити: досвід роботи Сум. обл. центра соц. реабілітації дітей-інвалідів з малюками із синдромом Дауна, за програмою «Дивись і вчись. Мова та читання». *Дефектолог*. 2014. № 3. С. 5–8.

61. Панарина Л. Ю. Психологическая коррекция взаимодействия младенцев с синдромом Дауна и их близких взрослых: дис. кандидата психол. наук: 19.00.10: Самара, 2004. 152 с.

62. Перші кроки: розвиток дитини з синдромом Дауна від народження до 3-х років. К.: Всеукраїнська благодійна організація «Даун синдром», 2013. 65 с.

63. Проект «Перспектива 21-3» URL: <http://www.perspectiva21-3.com.ua/>
64. Ребенок с синдромом Дауна. Первые годы: новое руководство для родителей / под ред. Сьюзан Дж. Скаллерап / пер. с англ. О. К. Васильевой, М. Л. Шихиревой. М. : Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2012. 424 с.
65. Ребёнок с синдромом Дауна. «Обретение надежды». Брошюра для родителей. М.: Line Project, 2002.
66. Ребенок с синдромом Дауна. Первые годы: новое руководство для родителей / под ред. Сьюзан Дж. Скаллерап / пер. с англ. О.К. Васильевой, М.Л. Шихиревой. изд., перераб. и доп. М.: Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2012. 424 с.
67. Рудницька, Є. Розвиток мовлення сонячних дітей : дошкільна інклюзивна освіта. *Дефектолог*. 2019. Трав., № 5. С. 31–43.
68. Савицький А. М. До проблеми розвитку мовлення дітей з синдромом Дауна. *Логопедія*. 2012. № 2. С. 77–81.
69. Савицький А. М. Методологія індивідуалізації навчання дітей з синдромом Дауна. *Освіта для сучасності = Edukacja dla współczesności* : зб. наук. пр. : у 2 т. / МОН України, НАПН України ; НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Ком. пед. наук Пол. акад. наук ; Наук. т-во «Польща–Україна» ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України ; Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи ; редкол.: В. Г. Кремень (голова). К., 2015. Т. 2. С. 200–206.
70. Савицький А. М. Психомоторна діагностика стану функціональної готовності дітей з синдромом Дауна до шкільного навчання. 2013 *Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. . Вип. 23 (3). С. 263–270.
71. Сексуальность при синдроме Дауна / Дон К. Ван Дайк и др. Доклад, представленный на 6-м Всемирном конгрессе по синдрому Дауна, Мадрид, 23- 26 октября 1997 года (Don C. Van Dyke, et. al. Sexuality and

Individuals with Down Syndrome). Благотворительный фонд «Даунсайд Ап». URL: <https://downsideup.org/ru/publikacii/seksualnostpri-sindrome-dauna>

72. Селигман М., Дарлинг Р. Обычные семьи, особые дети. М.: Теревинф, 2007. 368 с.

73. Синдром Дауна. Медико-генетический и социально-психологический портрет / под редакцией Ю. И. Барашнева. М. : Изд-во «Триада — Х», 2007. 280 с.

74. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини : Підручник К. : Знання, 2008. 350 с.

75. Соколова Г. Емоційне вигорання як фактор ризику десоціалізації батьків, які виховують дітей із синдромом Дауна. *Pedagogy and Psychology. Science and Education a New Dimension*. 2018. С. 62-66.

76. Соколова Г.Б. Психологічний супровід школярів із синдромом Дауна: Монографія. Чернівці: Букрек, 2018. 344 с.

77. Соколова Г. Психологічний супровід учнів із синдромом Дауна в процесі соціальної взаємодії. *Особлива дитина : навчання і виховання* : наук., навч., інформ. журнал. 2018. № 3. С. 28–36.

78. Соколова Г.Б. Теоретико-методичні засади психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна: дис.... д-ра психол. наук: 19.00.08. Київ: ІСПП ім. Миколи Ярмаченка НАПН України. 2019. 474 с.

79. Сорокин В. М. Специальная психология : Учеб. пособие / под научн. ред. Л. М. Шипицыной. СПб. : «Речь». 2003. 216 с.

80. Стадник, Людмила. Дитина з особливим психічним розвитком : процес соціалізації в інклюзивній групі. *Соціальний педагог (Шкільний світ)* : всеукраїнська газета для фахівців. 2018. № 5. С. 23-32.

81. Таточенко В. Если у малыша синдром Дауна. *Семья и школа*. 1994. № 10. С. 26-28.

82. Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології / За ред. Т. В. Сак. Збірник наукових праць : Вип. 8. Тематичний випуск

«Концепція дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю». Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 138 с.

83. Тертична Н. А., Головань Г. О. Характеристика динаміки змін розвитку емоційної сфери дітей з синдромом Дауна дошкільного віку в рамках інклюзивної освіти. *Науковий Вісник національного медичного університету імені О. О. Богомольця*. 2009. №2. С. 148-154.

84. Трикоз С. В. Педагогічні технології сенсорного виховання дошкільників з розумовою відсталістю. *Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології* : Збірник наукових праць : Вип. 8. К., 2013. С. 93-98.

85. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги (УКПМД) «Синдром Дауна». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0685282-15>

86. Чеботарьова О. В. Дитина із синдромом Дауна / О. В. Чеботарьова, І. В. Гладченко, А. Василенко-ван де Рей, Н. І. Ліщук. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 48 с.

87. Чеботарьова О., Гладченко І. Сонячні діти. Діти із синдромом Дауна. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2019. 32 с.

88. Шевченко Ю.В. Загальні закономірності формування соціальних компетенцій у дітей із синдромом Дауна. Вип. 14 Міжнародної науково-практичної конференції. *Спеціальна освіта: проблеми та перспективи*, 2021, С. 173-176.

89. Шевченко Ю.В. Формування соціальних компетенцій у дітей із синдромом Дауна дошкільного та молодшого шкільного віку (теоретичний аспект). *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2021. Вип. 17. С. 230-239.

90. Формирование навыков крупной моторики у детей с синдромом Дауна. Руководство для родителей и специалистов. Патриция С. Уиндерс.

Пер. с англ. Н.С. Грозной. М.: Благотворительный фонд «Даунсайд Ап» при участии ООО «Альварес Пабблишинг», 2003. 288 с.

91. Формирование навыков общения у детей с синдромом Дауна. Руководство для родителей Либби Кумин. Пер. с англ. Н.С. Грозной. – М.: Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2004 при участии Гуманитарного центра «Монолит», 2004. 274 с.

92. Формирование навыков мелкой моторики у детей с синдромом Дауна. Руководство для родителей и специалистов Марианна Бруни Пер с англ. А. Курт. М.: Благотворительный фонд «Даунсайд Ап» при участии ООО «Альварес Пабблишинг», 2005. 236 с.

93. Фюр Г. «Запрещённое» горе. Об ожиданиях и горе, связанных с ребёнком, родившимся с особенностями развития. Мн. : Вараксин А. Н., 2008. 84 с.

94. Хрестоматия для родителей : Сборник статей / Составители: П. Л. Жиянова, Н. С. Грозная. М. : Благотворительный фонд «Даунсайд Ап», 2008. 208 с.

95. Ярощук Т.Г. Методическое пособие по ранней помощи для родителей и специалистов. Часть 2. Дети с синдромом Дауна. Иркутск: ГАУ ЦПММиСП, 2020. 113 с.

96. Molina S., Perez A. A. Cognitive Processes in the Child with Down Syndrome. *Developmental Disabilities Bulletin*. 1993. Vol. 21. № 2. P. 21-30.